

szélroham. Nagy, fodros hullámok szaladtak végig a zöld táblákon, hirtelen elbukott a Nap, viharsápadtságban terültek szét a földek, az árkokban reszketni kezdtek a fűszálak és titokzatosan sustorogtak az útmenti szederfák. És a törökhatári dombok felől újra megdőrdült az ég, most tompán és rengve...

Felhők jöttek délnyugatról.

Taposta a pedált, rohanva vette az utat és a szél repkedve cibálta kalapja mellett a tollakat... Háta mögött felfujt arccal jött a zivatar és szürke felhőrongyok nyargaltak már a feje felett... Ó, emberek, testvérek, várakozók, felhőlesők, májusi bajtársak: itt az eső! Itt jön az eső a Dunáról...

A tömzsi torony már közel fehérlett, a falu lapult a sötét lombok között... Közel volt és mégis fékezett a második számú tereptárgynál... A második számú tereptárgy egy útkaparóház volt és az útkaparóház sarkában ott állt egy másik csendőr, egy öregebb, szikár kakastollas és hosszú szuronya úgy nyúlt bele az elfeketedett égbe, mint valami vilámbáritó... Csak állt ott és nézte a közeledő kérekpárost.

Az pedig leugrott a gépről és csattant egyet a sarka:

— Tiszthelyettes úr, alázatosan jelentem, az útvonalat a második számú tereptárgyig esemény nélkül leportyáztam...

Néztek egymással szembe, csendben és mozdulás nélkül. Feszültség remegett a levegőben...

És akkor citromsárgán lobbant fel egy rojtos villám... Felreccsent az ég és zúgva kezdte verni a földeket a zápor... Szép, erős eső volt...

— Csak jég ne jöjjön...

— Most már nem jön, tiszthelyettes úr.

Az útkaparóház eresze alatt így álltak ketten, kissé meghajtott fejjel. Körülöttük záporba takarva ködlöttek a búzamezők.

Csak hallgatták, hogy öblög a víz felettük az esőcsatornában és egy szót sem beszéltek.

ÖSVÉNY

Az István-tárnában dolgozott.

Hatkor kelt. Nem reggel, este hatkor. Délután aludt mindig, a nappal alvó emberek súlyos mozdulatlan álmával. Sohasem álmodott.

Vájár volt, ötvenhárom éves, de hetvenet mutatott. Az éjszakai rátákba kérte magát és nem bánta, ha nem váltják fel. Este ment munkába, hajnalban jött és a háza kapujától az aknáig alig találkozott emberrel. Mert a faluban lakott, nem a telepen. Már régen a faluban lakott... Ot éve talán. Most ötödéve, mert akkor volt az omlás, ahol a fia a föld alatt maradt. Azóta.

A falu a Bányahegy másik oldalán feküdt, nagyon csendes kis falu volt, nagyon szegény és nagyon kicsi. Se jegyző, se pap benne, csak egy sor utca, ákácok, szederfák, egy csomó zsuppal fedett ház és bennük kevés ember, sok gond, panaszos paraszti élet. A falu mellett vitt a tölts és arra járt mindig munkára. Az erdőnél lekanyarodott a töltsútról, átvágott a Vaskrisztus melletti ösvényen és az iparvasút sorompója mögött ért be az aknához. Kerülő út volt ez, de inkább talpalt egy fertályórával többet, hogyses a telepen menjen át. A telepen, a glédába állított bányászházak között ívlámpák égtek és az utcákon nyílegyenes, vörös sálakkal feltöltött járdák futottak kétoldalt, mint a sinszálak; a szüntelenül üzemben lévő javítóműhely hosszú csarnoképületéből éjjel-nappal ömlött ki a munka zsongása: gőzkalapács zuhogott, esztergapadok morogtak és transzmissziós szíjak csattogtak. A javítóműhely mögött, szembe a főtárna- kapuval pedig ott állt a két kocsmá, — a „Két kalapács” és a „Podolecz”, — ahol csontoskezű, szakadozott ingű bányászok várják a váltást, pálinka és verejtek párájában... A telep kezdte szétfeszíteni a völgyet és épülő új házaival mindig nagyobb és nagyobb darabokat harapott el az erdőből; a gépek

zengése, a villanyfény, az alkoholt szűrő kocsmajátók felett pedig már új szél lengett: a sebtiben épült városok fiatal, kezdetleges kultúrája... Nem szerette a telepet. Talán fájt neki ez az induló, élő élet, mint fáj ez a szomorúságba hullott embereknek általában.

A sorompó mögött, — ahol ő járt, — csak az ivlámpák ködös foltja látszott a telepből. A sínek mellett a munkáspark sötét bokrai hallgattak és a parkon túl nagy üres tér, csak a domb alján állt egy épület. Egyedül. Széles homlokzatú, zöldfüggönyös ház, csöndes, szinte komoly. Előtte kert, sok virággal, csillámló üveggömbökkel. Esténként világosság gyűl fel a zöld függönyök mögött s ilyenkor a magános ház, széles homlokával, opálos fényben égő ablakszemeivel olyan volt, mintha messzemezze figyelne.

Abban a házban laktak a csendőrök.

A csendőrökkel sokszor találkozott az erdei úton. Ismerte már mindegyiket. Nyolcan voltak összesen, csupa szikár, vállas férfi, mintha úgy lettek volna összeválogatva. Volt két pirosarcú, ezek úgy hasonlítottak egymáshoz apróra pedert bajuszokkal, mintha testvérek lennének; volt két fekete, naptól barnult képű, volt egy, akinek stuccolt angol bajusza volt; egy másik, akinek sebhely volt az állán; az egyiknek — a legöregebbnek — szögletes, marcona katonarca volt és úgy vágott a szeme, mint a kés; ennek gomb is volt a csillagja mögött. Még volt köztük egy igen fiatal is, egy szőke, akinek sárga stráf volt a nyakán; ez nem régen volt itt, tavasszal helyezték ide, valahonnan az Alföld kellős közepéből... Kettesével jártak mindig, vagy néha álltak az erdő szegélyén egy fa árnyékában, szó nélkül, mozdulatlanul, mintha várának valakit. De leggyakrabban a Vaskrisztusnál találkozott velük, ahol a töltésút ráhalad az erdei ösvényre. Ott jöttek mindig szembe vele a kék estében, szélben borzolódó fekete tollakkal, hidegen csillogó szuronyokkal és nagyon halk, de mé-

gis ütemes léptekkel. Amint közelebb értek és a bányászlámpájának a fénye arcukba esett, látta egy villanásnyit a keskeny kalapkarima alatt összehúzott szemüket és magán érezte két szempár vizslató pillantását... Aztán elhaladtak egymás mellett... Így, köszönés nélkül.

Mert sohasem köszönt a kakastollasoknak.

Másnak se igen. A bányában a társait valami fáradt biccentéssel és mormolással üdvözölte. A faluban a parasztlak előre köszöntek neki, mert mindenki ismerte az öreget. Tudták, hogy nagy bánat fekszik rajta: a fiát temette be ötödéve a Brenner-tárna. És habajkosnak is tartották talán egy kicsit, mivel, ha nagyritkán megszólalt, értelem nélkül való dolgokat mondott. Olyanokat, hogy nem értette a faluban senki, de senki.

— A társadalom...

Így kezdte a mondatait mindig. A parasztlak hallgatták.

— A társadalom mai szervezetyje — szokta mondani, — a népekre nézve erőszakolt és kegyetlen...

És hozzátette:

— Igen kegyetlen.

Körülnézett, mint egy bibliamagyarázó és nem mondott többet. De a parasztlak a furcsa szavak mögött is megérezték, hogy a fiára gondol ilyenkor, akit csak harmadnap ástak ki a föld alól.

És, ha kérdezték a fiú felől, akkor így szólt:

— Húsz éves volt és betemette a Brenner. Meghalt.

Úgy hangzott, mint egy sírfelírat.

De legtöbbször csak magában beszélt. Dűnyögött és gesztikulált ilyenkor és néha betehadrintott a levegőbe, vagy olykor megvonta a vállát. Kérdéseket adott fel magának és felelt rá. De nem volt bolond, csak társtalan, szívenütött ember.

Néha, a billenő csilléknél markába vett egy kagylóstörésű, fénylő-fekete szénrögöt:

— Ezér?

Vagy máskor megállt a sorompónál és elnézett a Brenner-akna felé, ahol a felvonók lámpái vörös-löttek:

— A töke...

Talán ifjúkori sztrájkok emlékeként szunnyadt benne néhány ilyen forrongó kiáltás. A fiát látta ilyenkor, a kékszemű, szőke, nagy gyereket, amint kibukkan a véres feje a barna föld és a kettőbe tört árucgerenda alól...

És egyszer, egy reggelen megállt a zöldfüggönyös ház előtt, ahol a kakastollasok laktak. A homlokzaton, a tartóvasban hosszú, selymes lobogó lengett, mivel valami ünnep lehetett... Benézett a félig nyitott kertkapun: sárga homokkal felszórt keskeny utakat és piroshegyű rózsakarókat látott... A rózsakarók mögött a ház csupasz fala fehérlett és azon egy tábla, sötét betűkkel: „Fegyverek megtöltésére szánt hely”.

De senki sem töltött puskát a komor írás alatt, a tágas, frissen sópórt udvar üres volt, csak az új csendőr, az a fiatal szőke, állt ingujjban a pirosvégű karók között és a rózsákat metszette egy nagy, görbe kertiolóval. Az olló kattant, tövises hajtások hullottak a földre és sült a nap... Szép reggel volt.

— Rózsák!

Belecsapott a levegőbe keserűen és elindult az ösvény felé. Szőgekkel kivert bakancsa alatt döngött a száraz föld.

Az a hajnal sem volt más, mint a többi ezer és ezer hajnal, melyet eddig megélt. Ezen a hajnalon is csendes volt az erdő, vékony köd lengett a fák között. Felhők takarták az eget... Október, öt óra, szürkület...

Csak éppen, hogy történt valami. A Vaskrisztusnál történt. Munkából jött és úgy fele útján járhatott az ösvénynek, mikor eldőrdült a lövés... Tompa volt a lövés, buffanó és az erdő felől jött.

Megállt.

Kérges, fekete tenyerével végigsimitotta az alát és tanácstalanul körülnézett. Az erdő csak hallgatott a reggelben, mint máskor, mint mindig. Kőd kékllett a fatörzsek között.

— No, — mondta az öreg, úgy félig hangosan, — no... És maga sem tudta, miért ötlött hirtelen az eszébe a ratkóci erdész, akit tavaly télen egy vadászó durrantott le. Elfördította a fejét az erdőről és tovább akart menni.

De akkor felharsant az erdőben egy kiáltás.

Nagy némaság támadt a kiáltás után, aztán a lombok között valahol eldőrdült egy puska. És egy másik... Aztán a harmadik. Hét lövést számolt meg.

— Mi vót ez?!...

És a vájár csak állt riadtan az ösvényen és el-tátotta vén, fogatlan száját és ott állt akkor is, mikor elhallgatott a puskaropogás. Napjótte előtti szél futott végig az erdőn és csendben hallgatott a reggel.

Az erdő felől nehéz léptek kezdtek törni az avart és a bozótosan keresztül egy csoport férfi tért le az ösvényre... Elöl jött három csámpás csizmájú, falusi forma ember, fejük lesunyva, nehéz öklük bilincsbe verve. Az egyiket, akinek friss, fehér kötés volt a feltépett kabátujja alatt, ismerte is: az Amerikás Juhász volt, egy neves vadász. Két csendőr hajtotta őket, az egyik volt a nyírott bajuszos, a másik meg a deresfejű, akinek gomb van a csillagja mögött. És két zöldhajtókás uradalmi vadász baktatott utánuk igen lassan, nyakba akasztott duplacsövű puskákkal és összekapcsolt karjaikon vitték a harmadik csendőrt, aki alighanem kapott egyet a mellébe a hét golyóból ezen a hajnalon.

Így mentek. És akkor megindult a vájár is az ösvényen... Mikor pedig elérte a két szuszogó vadászt, kinyújtotta kezét és megfogta a sebesült kakastollast hón alatt. Segített csak... A töltés másik oldalára vitték, az erdészházba és lefektették az aggancsosfalú szobában.

A fiatalabbik vadőr futott el a telepre. Orvost.

A csendőr meg feküdt a gyékényből font vadászágyon; sáros csizmájához sok falevél tapadt és nyitva volt a szeme. Kék szeme volt, tiszta és nyílt, mint az alföldi mezők felett az ég. Ez volt az, aki a rózsákat nyeste a nagy ollóval az ünnepreggelen.

— Hogy így... hogy így... pislogott a vájár bátortalanul és az idősebbik vadőr felé fordult.

— Há'bezony, — mondta a zöld vadász halkán és hivatalos fontoskodással, — nagy sor ez...

— Meglőtték?

— Meg. Lesbe vót.

— Lesbe...

— Ott. Így hozta má' a kötelessége neki...

Jött a bányaorvos, sárga táskával a hóna alatt.

Fiatal ember volt a doktor, magas, szemüveges, elegáns. De most borzasan hullott ki a haja a puha kalapja alól és a raglán gallérját felgyűrte, mert nem volt rajta nyakkendő. Úgy verték fel a mából.

A csendőr felé hajolt. Sokáig.

— Megél-e? kérdezte a vájár és lehullott kézzel állt a vadászágy előtt, mint a többiek, — megél-e, doktor úr?...

— Talán, — felelt az orvos és a sárga táskájában kutatott, — talán... Fiatal. Erős.

És oldalról ránézett a vájár aggodalmas arcára.

— Rokona? — kérdezte hangsúlytalanul.

— Nem, mondta az öreg igen csendesen, — vót egy fiam, de a Brennerben...

— Aha. Emlékszem...

— Igen. A doktor úr is ott vót a mentéskor. Mikor kihúzták a föld alul, akkor is kezibe vót a csákán, mert helyin érte az omlás... Igen.

Nem panaszosan mondta.

Az orvos nem felelt. Pólyázott. Hosszú, izmos

ujjaival feszesre húzta a kötést és az ollóval belehasított a gézbe.

Erzsébetkor leesett az első hó.

Éjféli rátáiban dolgozott akkor is az öreg. Még mindig hatkor kelt és aznap is ott járt már hétkor a lámpája az ösvényen.

A Vaskrisztusnál, ahol hajlik az út, közeledtek megint a lépések. Jött a két kakastollas.

A vájár felemelte a kezét a nyiszlett sapkájához és köszöntötte őket a maga módján:

— Jószerencsét!

Azok feleltek:

— Adjon Isten!

A SZIGET

Russz, az öreg román orvos délben megint állt a laktanyába. Csak rövid ideig maradt, a kalapját az ágy végébe dobta, a bekecsbet nem vette le, az egyik kezével pulzust mért, a másikkal receptet írt s kapkodva bizonytalankodott a kinin és a szalicil között. Állt még egy darabig a kincstári vaságy lábánál s nézte a fiatal férfit a szürke pokrócok között, amint piros lázakban és izzadt szemhéjjal feküdt. Jó ember s így talán jó orvos is volt: mindig jótvaró, többnyire azonban borotválatlan, dohányszagú, kissé elparasztosodott havasi doktor, a haldoklókat is vállonveregető orvosok fajtájából. Mostanában ideges volt, értelmetlenül s megdöbbenve áll az új nátha, a spanyol-láz előtt, mint egy falusi gépész a villamostelep kapcsolótáblájánál, harmincéves recepteket forgatott az ujjai között, töprengve rázta le hőmérőjét, nyitott bekecsben, műszertáska nélkül futkosott a faluban, a feje felett egyre kalimpált a görög templom lélekharangja, mert ötven betege közül eddig huszonhét meghalt.

Mikor elment, az őrlaktanya konyhájába még be akart szólni, hogy teát adjanak a betegnek, forrót, sok pálinkával és meleg bort, de a konyha üres volt, a hideg spórherden mosatlan edények s a tegnapi vacsora maradványai álltak, a szakácsnő akkor már megszökött, mert úgy hallotta, hogy az éjjel Fránku Miron és a Muntyán-fiúk géppuskával fogják löni a csendőrök házát.

Késő délután megint Mackensenék mentek át a falun; az északi oszlop utóvédjei: egy százsz lovasosztály és egy páncélgépkocsis század. Gyorsan vonultak, hang nélkül, szakadó esőben, rongyosan, borzas szakállal s ijesztő rendben. Az utolsó páncélszekér zökkenve állt meg egy pillanatra a román iparosifjak olvasóköre előtt, egy bőrkabátos, autószemüveges német kiugrott, olajos kezével leemelte a tartóvasból a piros-sárga-kék zászlót,

amelyre a Cseosszán-kisasszonyok csak tegnap hímezték rá selyemmel a Regat és Erdély ölelkező címerét, komoran összegöngyölte, visszamászott a vasajtón át a kocsiba, bekapcsolta a motort s mentek tovább a dragusi úton. A széles keréktalpak alatt regett az utca s a lőrésekből géppuskacsövek mutattak rá a falura.

A sötétedő szobában a beteg két könyökére támaszkodott és sokáig hallgatott a csöndbe, amit Mackensen visszavonuló szekerei hagytak maguk után. Hullt az eső, az ablaküvegeken görbe patakokban futott le a víz, s szemközt, a homályba olvadt falon, mint elsápadt hold lebegett kerek, fehér számlapjával az óra s mérte az időt pattogva, pontosan. Rossz ízek voltak a beteg szájában, sok rossz érzés körülötte, esti láz és nyugtalanság. Mintha a laktanyakaput vagdálná kint a szél, pedig megmondta a doktornak, hogy zárja be s a kulcsot tegye a belső kerítésfára, mert csak éjjel vonul be a járőr. Hanyatt feküdt s a menyzet oly közel ereszkedett, hogy a fekete gerendák szinte a mellét nyomták és oldalt a fegyverállványon, a szíjjal öszszecsavart csukaszürke köpeny úgy függött a kampon, ernyedten és ösztövéren, mint a szakállas orosz pap, akit tizenöt februárjában látott lógni a tatarovi állások mögött egy telefonpóznán, horgadt fejjel, hosszúra nyúlt testtel. Lecsukta a szemét s nem akart gondolni semmire, mert tudta, hogy a nagy láz játszik így az emberrel. Éjfél már elmúlt, mikor elaludt. Hajnalban arra riadt meg, hogy bevágták a laktanyakaput, még a fülében rezgett a buffanás is. Nyujtott nyakkal figyelt, de nem hallotta a járőr csizmáit a folyosón, sem a puskaürítés csattogását. Kiáltott:

— Novák!

Nem felelt senki, csak a csönd ült a sötétben, az eső még mindig pergett az ablakon. Valami idegenség volt a csöndben s lassan jött rá, hogy nem hallja a faliórát. Matatva gyujtott lámpát: az óra áll ferdére csúsztatva a falon, csak egy szeg tartotta,

s a számlap közepén kerek, fekete lyuk tátongott, de csak babszemnyi talán. Az ablakra kapta a szemét; ott a lyuk a zöld függönyön is, meg az ablaktáblán, körötte sugárban hasadt szét az üveg, mert valaki puskával lőtt be a laktanyába. Vagy térdelve lőtt az utca tulsó oldaláról, vagy egész közelből, mert felfelé ment az ólom, bele az öreg órába. Fel akart kelni, de szédelegve esett vissza a vánkosra s belezuhant valami kábult álomba. Feküdt a füstölő petróleumlámpa fényében, a szobában állt az óra s a két kitárt mutató olyan volt, mint egy halott katona szétcsapott karja: háromnegyed háromkor kapta a golyót.

II.

Reggel bevonult a járőrvezető, Novák népfőkelő-tizedes; ínas, sovány ember, civilben községi rendőr egy mosonmegyei faluban. Egyedül jelentkezett a vaságnál, Mihályi, a másik pótcsendőr nem állt mellette. Az őrsparancsnok gyűrt arccal feküdt a gyűrt pokrócokban; mozdulatlan maradt, csak a szemét fordította rá:

— Mihályi hova lett? ...

— Meglépett a vonatrul, őrmester úr. Zernestnél keresem: nincs Mihályi. Osszejárom a vonatot, kiabálok: sehol. Megszökött a bitang... Tisztára meg volt bolondulva. Valami falujabeli katonákkal találkozott a városban, mikor jöttünk az ügyészségtől, azok mondták neki, hogy osztják már otthon a gróf földjét: minden román húsz holdat kap belőle, meg két hold erdőt, vagy egy ferfály szőlőt. Lehet választani, azt mondták, ki mit akar...

— Mihályi nem román...

— Most azt mondja, hogy ő román, hogy ő göröghitű, meg hogy a neve nem mond semmit, mert az anyja is nemes Szöcs-lány, mégse tud magyarul, meg hogy a falujukba a göröghitűeknek mind magyar nevük van, mert hajdúkatónak voltak valamikor, mégis román a nyelvük... Meg ilyeneket mondott még, hogy inkább erdőt választ a szülő

helyett, kevesebb a vesződés. Zernestnél aztán eltűnt...

— Jelenteni kell a szárnynak... Telefonon.

— Jelenthetjük — legyintett a népfelkelő s felemelte a kagylót. Megforgatta a hívócsengő karját és beszélt még az ágy felé, — az ügyészség se vette át a bethlenmajori fosztogatókat, aszonták, menjünk velük a fenébe. Ott is minden a fején áll már... A szárnynál meg azt hallottam, hogy összpontosítják az egész legénységet, tán még délelőtt kigyön a telefonparancs...

Nyugtalanul nézett az őrsparancsnokra:

— Nem szólt reggel a telefon, őrmester úr?

— Nem...

Megint megforgatta a telefonkart. A központ nem jelentkezett.

— Halló! — ordított, aztán megunt a tovább fecsegett fülére tapasztott kagylóval, — a városházán meg nagy verekedés volt. Úgy kezdődött, hogy a Deutsch ügyvéd, meg Singer szerkesztő, meg egy Vladár nevű kiugrott pap kikiáltották a magyar nemzeti tanácsot, oszt a Singer lett az elnök; de délután már Radu doktor, meg Sztántyea Romulusz, meg Mihú vikárius megcsinálták a román nemzeti tanácsot, akkor aztán felmentek a városházára, megverték a zsidókat s a Sztántyea Romulusz átvette a hatalmat... Mi van ezzel a központtal? ...

S belebámult a távbeszélő fekete torkába, ahonnan ásitott a csend. Az argyellántanyai út jutott az eszébe, az állomás mellett, ott látott egy ledöntött telefonoszlopot.

— Gazemberek, — mondta — ezek elvágják már a vonalat. Hijnye...

Tenyerét bizonytalanul húzta végig az állán s a primitív emberek ebben az ősi és ijedt mozdulatába benne volt az óhaj, hogy de jó volna innen valahol messze lenni, Mosonban, pótadó-hirdetményt ragasztani a község háza falára, vagy krigli sört hozni a segédjegyzőnek a szövetkezeti ven-

déglőből és almát sütni a kisbíró-szoba dobkályháján s tudni, hogy erős törvények közé szorítva bal-
lag az élet, mint a Dunaág a falu alatt és béke, bé-
ke leng a dombokon.

Csak nézett ki az utcára, a puszkagolyóval be-
vert ablakon át.

III.

— Az éccaka, — mondta a doktor, mikor dél-
felé megint eljött a laktanyába, — az éccaka meg-
jött a Regáthól a legkisebb Muntyán gyerek, ismeri:
a Trifon, aki még tizenhatba ment át, mikor gyöt-
tek a németek. Azt mondja, odaát Cámpulungban
annyi a francia katona, mint égen a csillag; de a
románok tegnap már Erezoiun is átmarsoztak, a
ploeszi vadászok még reggel elérték a gránicot.
Azt mondja, nem is gyalog jönnek, de kocsikkal s
egy fogarasi fiú a kapitányuk, az hozza őket: bi-
zonyos Blag Virgil...

Elhallgatott, ránézett az őrsparancsnokra, de
az nem szólt, csak feküdt az ágyon hanyatt.

— Délután itt lesznek, — szólt újra az orvos
csöndesen.

— Kik?...

— A vadászkatonák. Négyre már várják őket
s eléjük is mennek sokan a határba, zászlóval, meg
virággal, meg muzsikával. A tanítókisasszonyok,
meg az öreg papné katrincába öltöznek...

Az őrsparancsnok felkönyökölt az ágyon, fa-
kószöke haja csapzottan lógott a homlokába.

— Jó lesz vigyázni, — emelte fel az ujját söté-
tén — tizenhatba is éppen így vót. Aztán jött a
nagy futás.

Visszaesett a párnára, a melle járt, mint a rossz
fujtató.

— Szóltam Fránku Mironnak, — mondta me-
gint az orvos és zsebkendőjével törülgette szem-
üvegét — tudja, az szervezi most a faluban a nem-
zeti gárdát. Szóltam neki, hogy maga beteg. Spa-
nyolos, mondtam, nagy lázzal, nem szállítható.
Mondom neki, ha történik valami, ... ha történne

valami, hát gondoljon arra, hogy maga se jószántá-
bul maradt a laktanyában, hanem mert beteg...

— Ezt nem jól mondta a doktor úr... Én nem
azért vagyok itt, mert beteg vagyok, de mert nem
gyótt parancs, hogy menjek. Maguk ezt nem értik!

— Én értem. A Fránku azt mondja, hogy ő tud-
ja mi a kavalleria, pedig becsukták a magyarok...

— Azért csukták be, mert a Sámánatorul-
szövetkezetnél sikkasztott. A kavallér...

— Igen. Szóval azt mondja a Fránku, hogy
semmi baj nem lesz, de a laktanyát át kell adni, ha
bejönnek a regátiak...

— Kinek?

— Neki. Azt mondta, a nemzeti tanács úgy ha-
tározott, hogy a közbiztonsági szolgálatot a gárdá-
sok veszik át...

— Nem kaptam parancsot. Nem adom, oszt
kész...

A doktor jóindulatúan nézett rá a szemüvege
mögül s a fejét himbálta:

— Ugyan-ugyan, őrmester úr, csak nem gon-
dol arra, hogy... hogy izé... hogy ellenáll?

Az őrsparancsnok nem felelt. Összevont szem-
öldökkel nézte a gerendákat a mennyezetben.

— Nincs ennek semmi értelme, őrmester úr,
— mondta a doktor s a kezét békéltetően rakta rá
a beteg karjára. Hatalmas, erős, barna keze volt,
mint egy szénégetőnek. — Maga tudja, hogy hinni
lehet nekem, és becsületes ember voltam mindig.
Becsületes román ember. Sohasem tagadtam meg a
fajtámat, román gimnáziumba jártam Naszodon; a
fiamat is román iskolába járatom, tagja vagyok az
Astrának; de sose politizáltam. Én mondom magá-
nak, nincs ennek értelme: a háború elveszett, itt
összezsaptak a hullámok s vége. Ide nem jön hajó
magukat menteni; ez volt a legrománabb megye
mindig az országban. Olyan ez a laktanya, akár egy
sziget: amerre néz, mindenütt tenger... Mit tud itt
maga segíteni? Mondjal...

Olébe ejtette a kezét s a földre bámult. A beteg nem szólt.

— Akkor megmondom Fránkunak, — állt fel az orvos — hogy jöhetnek...

— Jöhetnek, — mondta a beteg rekedten — jöhetnek... Azt lehet. Aki először lépi át a laktanyakaput, kap egy golyót a hasába. Mondja meg neki.

Felült az ágyon:

— Novák!... Hozza be a csizmámat — kiáltott.

A népfelkelő bavatagon állt az ajtóban, hóna alatt a rövidnyakú csizmával.

— Mit néz, — mordult rá az őrsparancsnok — maga is felszerel...

— Kevesen leszünk mi nekik, — nyögött az egykori kisbíró — ketten...

A beteg szédelegve állt fel:

— Azt teszi, amit mondok... Az egész világnak megjött az étvágya, — odavágta a félcsizmáját a földhöz — nemzeti tanács, meg gárdások, Sztánty Romulusz, Radu doktor, meg Singer Jenő, Mihályi és Fránku Miron... Osztozkodnak... De a zisten verje meg: ebbe a házba még én parancsolok...

Szétnézett a szobában, a vetetlen ágyon, a beölt ablaküvegen, a halott órán:

— Ezen a szigeten még én parancsolok!

IV.

— Ahun gyünnnek — mutatott Novák a karjával a dáti út felé. Nehéz szekerek zörögtek messziről.

Négy óra lehetett, kedves, őszi délután, vékony napsugár feküdt a laktanyatornácon. Az őrsparancsnok lehúzódott a bútortorlasz mögé, a puskát úgy dugta ki a felfordított íróasztal egyik kiütött rekeszén, mint egy lőrésen.

— Csak reggelig tudnánk tartani magunkat, — mondta — holnap csak jön valami segítség...

Udvarhelyt is szerveznek valami szekely karhatalmi zászlóalj...

— Hun van az innet...

— Három óra, vonaton... Ne féjjen semmit...

— Én nem félek, — felelt ébredő önérzettel a népfelkelő. Benyomta a tárat a puskába és tenyérel rácsattantotta a závarzatot:

— Úgy lesz, ahogy Isten szentfelsége rendeli, — mondta.

— Úgy.

A szekerek a faluban csörömpöltek, úgy hallatszott, hogy talán a piacnál. Nagy, nyugtott vezényszó, aztán csönd. Megint egy kiáltás és léptek közeledtek, trappolva.

Novák a nagykapura kapaszkodva lógatta ki a fejét az utcára.

— A templomkertnél gyünnnek, — jelentette a kapuról — olyan zódes uniformisuk van, meg vasikalapjuk... Hü...

Leugrott a kapuról, be a tornácra.

— Szemközt vannak már, — lihegte a barrikád mögött — a tulsó felen...

— Mennyien?...

— Nem láttam jól őket, csak ahogy a saroknál futottak erre láncban... Mintha nem sokan volnának: tán tizen...

Lépések freccsentek a kocsitű sarában.

— Most jönnek át.

A kilincs lenyomódott, aztán rögtön tépni kezdtek a kaput s verni puskatussal.

— Kaput! — bögött valaki kint. Vállal nyomták befele a kaput, de az a régi kútágással volt betámasztva s nem engedett.

A népfelkelő felemelte a puskát, a kilincs felé célzott egy arasszal s elhúzta a ravaszt.

— Neszete kapu — mondta csendesesen.

Kívül nagyot cuppant a sár, ahogy szétugrottak s káromkodtak idegen szóval.

— Ne lüjj, te! — ordított egy hang az utcán, s egyazon pillanatban megdöndült a kerítés, egy

zöldesszürke ruhás ember vetette át magát a tetején, huppanva esett be az udvarra, hogy a tenyerével támasztotta meg a földet. Az őrsparancsnok összefeszített szájjal kapta rá a csövet, de az idegen katona ült a földön, meg se mozdult, csak a tenyerét emelte maga elé egy keveset.

— Grüss Gott, Kamerad — köszönt sápadtan. Feltápaszkodott lassan és barátságosan vigyorgott bele a puskacsőbe.

Egy német tréningmester volt.

A palánkon meg újra mászni kezdett valaki az utcáról s hamarosan ott kapaszkodott szuszogva a kerítésfán Vén Áron, a szomszéd őrsparancsnok, egy fekete, cigányképű csikiszékely.

— A nyű essen beléd, testvér, — mondta nyugodtan s megpihent a palánk tetején lovaglómódra — az imént majd belémlüttlél. Ha véletlen odább nem lépek, abba helyt meghaltam...

S mivel látta, hogy mindenki áll mozdulás nélkül az udvaron, rákiáltott dühösen a népfelkelőre:

— Szökjék kied, s nyissa má azt a kaput...

Novák lerugdalta az öreg kútágast és kitérte a kaput. Német katonák álltak az utcán s hátrébb a kocsúton ponyvás trénszekerek. A népfelkelő nem szólt egy szót sem, de ahogy megemelte a szemét az ég felé, hol aprófelhők úsztak magosan, magában biztosan azt gondolta, hogy nagy az Isten.

V.

— Úgy volt, — mondta Vén Áron, már a német trénszekér mélyén, a sátorponyva alatt — az úgy volt, hogy reggel jókor jött a telefonparancs a szárnytól: összpontosítás, indulás... Jó, mondám én: vonat nem jár, szeker aranyért se: most mivel? Csak gyalogláb, az ántiját, ebbe a nagy dagovány sárba... Felszerelünk s ám jönnek ezek a németek tizenhat szekérral s mondják: eltévedtek a luptai erdőúton, most aztán merre? No, mondom nekik én: szikrát se féjjetek, kamerádok, majd mutatjuk mi az utat, s azzal bé a saraglyába s jöttünk velük.

Orültem, hogy megcsináltam ilyen okosan, de látom én az argyellántanyai dülönél: essze van szaggatva a telefon, keresztbe fekszik az úton karó, drót. No gondolom én, te es csak úgy hallottad, testvér, a telefonparancsot, mint a csiki pásztor karácsonyestén az angyalok trombitáját, vagyis sehogy. Mondom ennek a németnek: hój, curukk, curukk kamerád, arrahejt menjünk, mert ott a baj. Megértette ez a jólélek, meg es fordult s eljöttünk te-érted, tesvér... Így volt.

Akkor már az országúton jártak, messze elhagyták maguk mögött a falut. Az őrsparancsnok feküdt a szekérfenéken sok pokrócba takarva, szótlanul. Novák csak nézett ki a ponyvanyíláson át az útra és mezőkre, ahol már hullt lefelé az este.

— Nem jól van sehogy, — mondta megint Vén Áron — két hete kaptam meg a nősülési engedélyemet, most aztán beleszóltak a bocskorosok a lagziba... Most várhatok esment... Farsangig.

— Ugyanbiza, — töprenkedett tovább — mikor gyüvünk erre vissza?... Tán karácsonyra se... Nem felelt senki.

— Mikor gyüvünk vissza?

Hang nem válaszolt.

— Mikor? — kiáltott Vén Áron.

S nem volt válasz rá. A kérdés kihullott a szekérből s szétfoszlott az esti mezőben és az este nem felelt.

SZÜLETNI KELL

A bakter a küszöb előtt leverte a lábáról a havat és benyitott az ajtón. Még a kilincsen volt a keze, mikor már megpillantotta a kék borítékot. A boríték a földön feküdt és a sarkával nekitámaszkodott egy kicsit az asztallábnak: úgy, amint a kasznár kiejtette az irattáskájából...

Magányos emberke volt ez a bakter. Egyike azoknak a magányos embereknek, akik így téliidőben a hóval temetett alföldi mezőkön botorkálnak csöppnyi kis életükkel. Bizony, hogy nem romantikus pusztafiak ezek, bizony nem cifraszűrös duhajok, nem betyárivadék, nem nyughatatlanok. Hanem olyan egyhelybe maradt emberek, nem is érdekesekek: halkléptűek, csendes beszédűek és derült szeműek; igazak, szegények, egyszerűek és bölcsék. Olyan megfáradt nomádok: révések talán a Tisza ismeretlen kanyarulataiban, vagy vincellérek forróföldű homoki szőlőkben, gátörök talán a Zagyva omlott töltésein, vagy utolsóknak maradt szélmolnárak a békési halmokon. Vagy pedig bakterek... Leginkább bakterek, akik élnek, kattogó vonatok útjain, leeresztett sorompóknál, nagyon távoli őrházakban...

Az őrházak egyedül állnak a nagy mezőkön, előttük két sinszál, felettük a mély ég és mintha igen közel volna hozzájuk az Isten. Mert olyan békés hajlékok, olyan csudálnivalóan aprók és olyan meghatóan egyformák, hogy tiszta jószágot érez az ember, ha csak nézi is őket... Nevetős-fehérre vannak meszelve, a homlokukon nagy, komoly szám. Jobboldalt a sütökemence, a teteje piros cseréppel fedve, picit kis kéménykével, mint valami álombeli játékszer; mögötte három szilvafa, melyek füstszínű gyümölcsöt hoznak és ha vonat vág el a sineken, úgy sutorognak, mintha vihar kapna bele a

lombjaikba. És baloldalt, pontosan az őrház sarkánál, áll a bakter; kicsit megroggyantan, de azért katonásan, szomorú bajusszal, szárnyaskerekes sapkában, begöngyölt piros zászlóval. És tiszteleg a gyorsvonatnak. Az őrházakban nem szokott történni semmi. Soha semmi. Vonatok jönnek és vonatok mennek, de meg sem állnak, csak futnak idegen világok felé és a dühös mozdonyok terjengő barna füstöt terítenek a mezőkre. A sorompóknál parasztkocsik várakoznak és lógósfejű tanyai lovak néznek a vonat után. Felhők fekszenek a láthatáron, szél szalad végig a töltésen és a sürgönydrót egyre zúgja, zúgja az énekeket...

Délután volt és kicsit már sötétes a szobában, mikor a bakter felemelte a földről a kék borítékot. Megtapogatta: tömött volt, vastag és a tetején valami írás, címzés talán. Húzó, öreges léptekkel ment az ablakhoz, hogy elolvassa... Hát nem címzés volt a kupertára írva, hanem két ismeretlen szó: Birtokberuházási Kiadások. És alatt piros ceruzával egy szám: 1300 pengő. Kétszer is alá volt húzva.

A bakter az ablakpárkányra tette a kövér borítékot, rátette csendesesen a tenyerét és nézett ki a téli alkonyatba. A szél kint seperte a havat és szemben, a töltés alján, egy árva varjú billegett. Azt nézte. A varjút.

Szóval ezerháromszáz pengő.

A kasznár hagyta itt. Ez biztos. Alig háromfertály órája, hogy nagy csillingeléssel jött az uradalmi szánkó, benne meg sok bunda között a kasznár. De várni kellett neki a sorompó előtt, mert jött a délutáni teher. A kasznár dühös volt és topogott a fagyott havon, aztán benyitott az őrházba. Melegedni. Báránysapkáját, meg a kopott irattáskáját ledobta az asztalra, lehúzta a keztyűt, dörzsölte sebesen a kezét a dobkályha felett és szidta az időt, meg a hosszú tehervonatot... Aztán felemelkedett a sorompórúd, a kasznár visszabújt a farkasbőrös lábzsákba és elcsörgött a szánkóval. Ságimajorba

ment a munkásokat fizetni, mert egy kis szeszgyára van ott az uradalomnak... A borítékot meg itt hagyta; nyilván kicsúszott abból a felfeslett végű tasakból, amit mindig a hóna alatt hurcolt.

Nekitámaszkodott a bakter az ablakpárkánynak és csak féllábon állt, mert a baltérdét hasogatta a fájdalom. A szája sarkán megjelent az a gyötört kis ránc, amelyet csak a reumas emberek viselnek...

... és egy ilyen öreg bakternek már dukálna nyugdíjba menni. Nem gyerekjáték a forgalmi szolgálat. Fővonalon. Napjában háromszor lejárni a pályát, esőben, hófúvásban, mindig. És kié a felelősség, ha beázik az alapépítmény, ha hótörlesz áll a kanyarban, ha megdől egy távirópózna, ha nincs zárva a sorompó: ... Meleg szoba, az kell már egy ilyen öregnek, karosszék kell az ablak mellett, ebéd után egy virzsínia és csendes szundítás a vezércikk mellett. Esténként egy kis preferánsz, aztán lefeküdni jó korán és a tarka dunyhák közül hallgatni, hogy sivalkodnak a havas éjszakában a kósza mozdonyok... Ez kellene már és nem a vonalvizsgálat, meg felelősség... A nyugdíj, az bizony nem sok és megtakarított pénz nincs. Semmi sincs. Elment a gyerekekre, aki nyolc évet járt a ciszteréknél és már forgalmi gyakornok a Dunántúlon, kevés fizetéssel ugyan, de arany szárnyas-kerékkel a gallérján. Úr... Meg elment a lányra, aki tavaly ment férjhez, meg a két gyerek anyjára, aki tavasszal halt meg. Egy ilyen apró órházból is sok pénzt tudnak elvinni a szegény asszonyok, akár kezdenek egy életet, akár befejeznek.

Ezerháromszáz pengő.

Nem olyan igen-igen nagy pénz ez, de azért... Azér kitellene belőle három hold föld. Jó föld. Vagy egy hold szőlő. Beültetve. Vagy egy ház, ha nem is nagy... Kezdeni is lehetne vele valamit, üzletet, ilyesfélét... de minek az... Még ha takaréka van, akkor is kihoz egy évi házbért, az is... mondjuk hat perccel számítva, vagy héttel...

mondjuk héttel: ... hétszertízaz — hetven... hétszerhárom... hétszerháromhuszonegy...

Már számolt. Összeadott, kivont, levont, tervezett, spekulált. Már túl volt azon, amit elhatározásnak neveznek. Elosztotta a pénzt és megszorozta, már dolgozott vele... Ezerháromszáz pengő: na, nem sok, de azért mégis...

A szobájába bejött az alkonyat. A dobkályhában még izzott a kukoricacsutka és fény feküdt a Házi Áldás kopott-arany rááján. A falon a telefon, mint valami öreg szivarskatulya, mellette egy sárgára fakult falragasz, tört fekete vonalakkal: Magyarország vasúthálózati térképe; egy görbe szögön két tömzsi könyv lóg madzagon: az Orosházi Nagy Népnaptár és a hivatalos menetrend. Az asztalon pedig igen nagy békében fekszik egymás mellett a Forgalmi Szabályzat és Károli Gáspárnak az ó és újtestamentumról szóló igaz bibliája. Valahol, a sarokban, egy falióra tiktakol szorgalmasan.

A széllel megszántott töltésoldalon még mindig ott billeg a varjú... De egyszer csak csapkodni kezd a szárnyával, elrúgja magát és nekivág a levegőnek: alacsonyan szállt, kővályogva és messze, a mezőkön megint megült... Valaki megriasztotta a madarat.

A bakter figyelt, mint a nyul. Pislogott.

Kint tömör férfihang hallatszott, aztán lábcsapkodás, mint mikor a csizmákról verik le a havat. Valami döccent élesen, mintha puskatús zökkene meg a küszöbön...

A bakter lekapta a szögről az Orosházi Nagy Népnaptárt és odacsapta gyorsan az ablakpárkányra. Letakarta a borítékot. A szíve pedig verni kezd erősen, de fent a torkában...

A nyikorgó ajtón két csendőr jött be: egy nagy, meg egy zömökebb. Olyanok voltak, mint két Míkulás, úgy behordta őket hóval a szél.

— Jó estét,

— Jó estét, — mondta a bakter is, de furcsán

elcsuklott a hangja, mert éppen nyelés futott le a torkán.

Kezétfogtak. A két Mikulás lehajtotta a gallért, a bakter pedig mérges volt magára nagyon, hogy így megijedt. Mert miért? Nem akarnak ezek semmit. Nem a boríték miatt jönnek, hanem csak úgy izébe... portyába, vagy mibe... mint más-kor. Benéznek mindig, szerdán is voltak itt... Mi-nek úgy elijedni.

— Ujjenek le már egy kicsit...

— Egy keveset...

Leültek. Levették a tollas kalapot és kendővel törölték az arcukat. Még a szemük is csupa hó volt. Ilyenkor az időről illik beszélni:

— Bolond egy szél...

— Az.

Csak ilyen röviden. A bakternek megrebbent a szeme: mér, hogy ilyen rövidék? Meg milyen szögletesen ülnek a széken. Hivatalosan ülnek. És mintha a hangjuknak is volna valami kemény éle, nem olyanok, mint máskor... Tán már beszéltek a kasznárral...

— Merül gyűnnek?

— A faluból.

Nna, akkor nincs baj semmi. Ha a faluból jönnek, akkor nincs baj... Minek úgy megrettenni, mi-kor semmi baj sincs... Ságimajorban van a kasz-nár, ott meg nincs telefon... Nem kell egyre a borítékra gondolni: társalogni kell... És megkö-szörülte a torkát, hogy bátorságot kapjon:

— Csak nehéz szógálat a magoké is... menni furt...

— Menni, — bölogatott a zömök csendőr, — menni. Muszáj.

És világos szemével ránézett nyugodtan a bak-terre.

Abban meg egyszeribe összeomlott a bizoda-lom. Érezte, hogy a halántékáról lassan folyni kezd a verejték és a szíve megint a zubbonya gallérjá-nál kezdett lüktetni... Huj, hogy nézett... de

hogy nézett ez az zömök az inént!... Nem, ez biz-tos... ez nem úgy nézett, mint máskor, mint szer-dán... Szinte nekiszegte a falnak a szürke szemé-vel... Akar valamit, biztos, hogy akar valamit, csak nem mondja, mert ez egy híres ravasz... hí-res ravasz ez a zömök... Kifog ez még a zsidón is, olyan... Csak mennének mán, vagy mondanák, mit akarnak...

De azok nem mentek. Se nem mondták, mit akarnak, mert nem is akartak semmit az égvilá-gon a baktertől. Fáradtak voltak egy kicsit, mivel szembe kapták az úton a szelet, hát most ültek egy percet. Rátámaszkodtak a puskájukra és lóbálták a keresztbetett lábukat.

— Muszáj menni, — mondta megint a zömök, — a lopó se néz a rossz időre, mi se...

Kezdi mán... gondolta a bakter, de megijedni se volt ideje, mert most a másik kakastollas, az a hosszú, komorképű, felállt hirtelen és három dön-gő lépéssel egyenesen az ablakhoz ment...

A bakternek lekonyult a feje és zsbibadtság lepte el a testét. Csak a füle hegye égett.

Mert most ez ott az ablaknál fel fogja emelni a kalendáriumot... Fel fogja emelni... Hogy a lene mér nem eszi meg azt a kék borítékot, ott ahun van... Fertigbe vágják mingyár a puskát, hogy a törvénynek a nevében... Úgy szoktak ezek, látta már egyszer...

A hosszú, komorképű meg csak állt az ablak-nál és nézett kifelé.

— Besötétedett... — Ezt mondta. Semmi más.

És a szörnyű csöndbe akkor beleberregett a telefon. Zörgött makacsul és sürgetően, mint egy rosszindulatu vekker.

— A gyors?... — kérdezte a zömök és felállt a kályha mellől.

— Az, — mondta a bakter és visszaakasztotta a kagylót. Nézett le, maga elé, a földre.

Mindenre születni kell. Mindenre. Erre is... az ilyenre is. Tolvajásra. Ő nem, ... ő nem bírja,

még öt percig sem bírja... Más embernek kellene lenni, gazembernek... olyannak...

Nagyon megtiportnak érezte magát. Görnyedve gyujtotta meg a kézilámpát.

— Ne siessenek mán — mondta fáradtan, mikor látta, hogy azok a karjukra öltik a puskaszíjat — maraggyanak...

De csak azért szólt, hogy mondjon valamit.

— Menni kell — mosolygott a hosszú csendőr és jól állt a mosoly a fakéregszínű arcán.

A bakter pedig levette a párkányról az Oroszázi Nagy Népnaptárt. Ott kékkelt alatta a boríték szeliden és egészen laposra nyomva. Felemelte.

— A kasznár hagyta itt a délután, — mondta.

— Sági fele mennek úgyis... átadhatnak.

A zömök nyult érte a kesztyűs kezével:

— Jó.

Megfordította. Le se volt ragasztva, csak úgy ráhajtvá a fedele. Belenyult.

Az óra ketyegett a sarokban.

Számla, számla, számla, — húzogatta ki a csendőr a borítékból a fehér papírokat, — meg egy összesítés, hogy aszongya:... birtokberuházási tervezet,... összköltség: egyezerháromszáz pengő...

— Más nincs benne, — mondta és visszadugta a borítékba a sok fehér papírost, — majd átadjuk...

Elköszöntek.

A bakter meg leeresztette utánuk a sorompót, fogta a lámpát és odaállt az órház elé. Pontosan a balsarkához. És nagyon komoly volt.

Jött a gyors.

Mint a robbanás, úgy jött. A mozdony előtt hóéke szórta szét a havat, szikrák pattogtak a kéményéből és rengett a töltés a kerekek alatt... Hosszú kocsik úsztak a sötétségben, kivilágított ablakokkal... Tejszínű villanyfényben száz idegen arc, az örök utas: egy gesztikuláló vigéc, egy sportsapkás, angolnak maszkírozott világjáró, egy uj-

ságolvasó öregúr, egy álmoszemű fiatal lány... Ulnek a zöld plüssdiványokon, néznek a semmibe, unatkoznak és beszélgetnek, vagy titokzatos betűket rajzolnak a párával befutott ablakokra... Egy villanás csak egy ilyen éjszakai vonat, egy másodperc száz, sohasem látott ember életéből... Aztán elrohan és egy piros pont ég utána a sötétségben.

A bakterek pedig ilyenkor eloltják a lámpát. hogy ne egye azt a drága petróleumot és elmennek az apró órházakba aludni. De igen nyugodtan alszanak, az igazak álmával és tudják, hogy a hideg csillagok közül most lenéz rájuk az Isten.

ISKOLA

Olyan volt ő is, mint a többi próbacsendőr. Jönővésű, értelmesarcú, kicsit riadtszemű, mint aki keresi még a helyét az új életben s néha nem találja. Faluról jött, messziről, földes szobából, piac-tér, kakasos templom, nagyvendéglő mellől. Szép ünnepek maradtak mögötte és nehéz hétköznapiok, csendes esték és verejtékes nappalok, jó szó és szidás, néhány barát, néhány haragos, görbe utca, kis falu, nyikorgó kertkapu, vadszőlős állomás, darabka élet. Se ház, se föld nem maradt mögötte. Szegény volt.

Mikor felszerelt, a kihallgatásnál megkérdezték tőle:

— Mi volt a polgári életben?

S ő felelt:

— Paraszt.

Nyugodtan és erősen mondta. Aztán megtanulta, hogy kell felkapcsolni a zöld jelsípzsínort, hogyan kell érintkezni polgári hatóságokkal és magánfelekkel; mi az a bűnsegédi bűnrészes és mi a sommás jelentés... A fehér kesztyű tetszett neki, a büntetőtörvénykönyvtől félt, mert vastag volt és temérdek apró betű benne; a társasági sapkában lefotografáltatta magát s a képet hazaküldte, hogy akasszák ki a tiszta szobában.

Mikor bevonult az őrsre, az őrsparancsnoka — kemény, száraz ember — kérdezte:

— Hányadik lett az iskolában?...

— Huszonegyedik...

— Huszonegyedik?... Hányan voltak?

— Hatvanegyen.

— Hatvanegyen... Nna...

Csak ennyit mondott s tudni sem lehetett, hogy dicséret ez, vagy rovás. Egyszer — ellenőrzőben voltak s láboltak át a nagy, olvadás, koratavaszi mezőkön — még annyit szólt:

— Itt még lehet első...

S körülmutatott a márciusi mezőn. A próbás nézett körül a láthatáron s nem értette.

— Itt még lehet első, — mondta megint a másik, az öreg — ebben az iskolában megigazíthatja a kalkulust. Mer ez is iskola. A mező, a rét, amott a cseri erdő, meg a tanyák, a dülök, a rikai puszta, a faluk és az országút: iskola ez az egész. Nagy iskola. Én járom huszonöt esztendeje...

Többet nem mondott, mert kevés szóval beszélt mindig, mint egy pásztor.

A laktanyában a tömöttbajuszú helyettes néha elővette a próbacsendőrt:

— Oszti mit felelt a vizsgán, mondja csak gyorsan?!

— Aztat feleltem, alázatosan jelentem... hogy azt kérdezték: ...mondja meg nekem ön... mondja meg nekem ön, mi a teendő akkor... Vagy hogy nem is azt kérdezték, hanem hogy...

Zavarban volt, piros arccal nézett maga elé. A helyettes nézte őt kis mosollyal:

— Na, és megfelelt rá?...

— Megfeleltem, törzsőrmester úr, de most nem tom' mér: nem gyün eszembe...

Lassan azért megbátorodott. Bátrabban jött a szava s a lépése is döngeni kezdett. Nyugodtan fogadta, ha szolgálatban öreg gazdák előre köszöntek az utcán s a földeken. De a tapasztalt törzsőrak ilyenkor rácsaptak a próbásra, nehogy elbizsá magát:

— Oda ne gondoljon ám, hogy magának szól a köszönés, érti-é?... Mert a kalapnak szól!...

Annak, a kalapnak. Ezt ő is tudja. Még nem voltak messze a legénykori emlékek... Mikor oda-haza felvágódott a nagyvendéglőben az ivó ajtaja s a lengő füstfelhőben megjelent a tollas kalap, a fekete kalap, aranykoronával és egy puskatús zök-kent a küszöbre... Csend, nehéz csend állt akkor az ivóba. Mert a kalap, igen, a kalap. Neki szól a köszöntés.

Van ebben valami rejtélyes. Az öreg Járás úr ezt mindig úgy magyarázza, hogy azt mondja:

— A testület...

A Járás úr egy nyugdíjas csendőr, de igen nagyon öreg. Hány esztendő? Talán nyolcvan, vagy több is. Járásőrmester volt s ezért hívják így. Mert ez nagy cím; a mult fekszik Járás úr nevében, a zöld dalmány, a sárgaréz-markolatú régi kard s talán még sok minden... Mert a Járás úr így szokta kezdeni a beszédet:

— A pozsonyi kerületnél...

És így is:

— Kilencvennégyben havasi őrsre kerültem...

Meg aztán:

— Mikor felállították az erdélyi csendőrséget...

Pozsony és havasi őrs és Erdély. Ha a Járás úr jön az őrsre s beszédbe kezd, akkor szétugranak a szobában a falak és messzibe tágul minden, akkor kakastoll leng a Jablonkánál s a brassói hegyekben portyázik a járőr. Biharban választási összpontosítás van és Torontálban folyton verekednek a rácsok... A régi ország, a temérdek nagy föld, a birodalom alszik a mesék mögött. Ez már történelem.

Február Tizennegyedikén*) az őrsön díszbédél a Járás úr, asztalfőn ül, piros bort iszik és csendesen mondja:

— Bizony, elmegyünk... lassacskán elmegyünk, öregek... De a testület... a testület...

A próbacsendőr pedig ül az asztal legvégén s néz tárgult szemmel... Járás úr, öreg, nyolcvan esztendővel, piros arcán nyolcvan ránccal, civil ruháján négy kopott-szalagos kitüntetéssel... Elmegy. Majd eltemetik két pappal, három haranggal, tűzoltózenekarral s kivonul az őrs is díszben, hogy göröngyöt dobjon a verembe s koszorút tegyen a fejfára. De aki szolgálatba van kiírva, az nem megy a temetőbe, az betölti a puskát és kimegy lest tartani a cseri erdőbe... A testület: mi mindnyájan: fiatalok és öregek és halottak...

*) Őrszükség csendőrnapi. E napon [1881-ben] kelt a magyar csendőrséget felállító törvényünk.

Hát így állt a próbacsendőr az új világ közepén: hagyomány és mult meredt mögötte, ő járta delekben s hajnalsetétekben a határt, a mostant, a jelent és ha a faluvégnél elébe tárult a nagy mező, a végtelen országút, a néma rét: akkor elszorult a torka, mintha temérdek nagy katedra előtt állna s a csendből egyszer valaki nevében szólítja majd, hogy feleletre hívja: Pál István II. próbacsendőr, mondja meg nekem ön...

— Az iskola, — mondta ilyenkor magában a próbacsendőr és nézte a barna földeket — itt az iskola...

És aztán a jövő. A holnap.

A holnap, az ő holnapja, itt élt a laktanyában. Benne élt a többiek életében és mai napjában... Nézte a törzsurakat, amint ténstába vágják a tollat s telekanyarintják a papirost, bátran és kemény betűkkel. És nézte a maga nevét a fizetési jegyzék legvégén: kusza és összedőlt írás. Majd egyszer ő is így fog írni, ilyen sallangos betűkkel, mint egy segédjegyző, majd... Nézte a helyettes mellén a járőrvezetői jelvényt és kalapja szélén az ezüstmakkot, a mozdulatot, ahogy állára húzza a fekete sziját... És az őrsparancsnokát, amint ült az irodában, petróleumlámpa fényében csillog a gallérján az ezüst kiscsomb, amint ráhajlik a szolgálati havi-füzetre és beírja, hogy 3. R. bev. Nyom. miatt késett... Csillog a petróleumlámpa fényében sok-sok ősz hajszála, szemöldöke sarkánál egy mély, nehéz ránc és gyökérpipájából füstöt fuj szótlanul... Az őrsparancsnok... És nézte a Járás úr házat, szép ház volt, szőlőkert volt mögötte és méhes, a homlokzatán meg évszám. Nem is egy évszám: kettő... 1884—1918.

— Mít jelent az, Járás úr?...

— Az aztot jelenti, — mondta Járás úr és megigazitotta vasárnapi nyakkendőjét — hogy antuladdig szolgáltam. Harminchat esztendőt. Magam portyáztam össze a házat, úgy nézzen...

Úgy nézte. Lám: ház, kőház, négy ablak az

utcára, mögötte szőlő. Három hold szőlő és harminchat esztendő van mögötte... Egyszer majd ő is így fog állni egy kertben, civil kabátban, megszántott arccal és kaptárokat fog borítani a méhesben...

Nagyhét péntekjén pedig így szólt hozzá jókor reggel az őrsparancsnok, a kevésszavú:

— Maga református...

— Igenis.

— Menjen akkor templomba. Unnepjük van.

A próbacsendőr felvette a kimenőt, jobbszemére húzta a társaságát, kezére meg a fehér kesztyűt s elment a templomba: a szomszéd faluba ment, mert csak ott volt kakasos templom...

Az öregebbik pap beszélt a székről s szépen beszélt igen. Az ács fiáról szólott, kit megcsúfoltak a szégyenfán a katonák s poroszlók, kockát vetének köntösére s kiálták feléje: ám, ha Isten fia vagy, szállj le most a keresztről... Így beszélt a pap és szólott aztán a megcsúfolt országról, melyre kockát vetettek im a poroszlók és sírjáról követ hengergettek, de jön a harmadnap s fénynek özönében, tűzben, meg lángban támadunk fel, s vakultan bukunk arcukra az őrzők és katonák, ámen... S mindnyájan mondták a templomban, hogy ámen, ámen s hittel énekelték a zoltárt... Aztán hazamentek.

A próbacsendőr is ment haza és fehér kesztyűje villogott a szép napsütésben. Az országúton, a két falu közt, senki nem járt, csak a rikai dülő toránál ült az útszélen a kötőrőember s hosszúnyelű kalapáccsal aprította halomba a követ. A kötőrő feltolta homlokára a madzaggal kötött védőszemüveget s köszönt a próbacsendőrnek, mivel ismerte:

— Jónapot kívánok...

— Jónapot, — mondta a próbás s feltette a munkásembernek kijáró kérdést — sok van-e hátra?...

— Van, — így a kötőrő s megtörölte poros ar-

cát kabátujjal — van hála Istennek. Addig jó, míg van...

— Hát az ebéd?... Délre jár...

— Gyerek hozza, de gyühetne is. Mer tuggya, az is csak elkujtorászik a földeken, míg eccer el nem fenekelem. Van úgy, hogy harang után ér ki az étellel, oszt csak hallgat, ha pirítom... Lepkét zavar az valahun most is, mer olyan játékos, mint a csikó... Szójjon már rá, ha szembe gyün, mer tudom, ismeri...

— Ismerem. Majd rákiáltok.

És a Kádárföldnél tényleg találkozott is a próbacsendőr a gyerekekkel. A kötőrő fiával. Már meszsziről látta jönni. Az út közepin baktatott s nem kergetett lepkét, hanem cepelte a ruhába kötött köcsögöt, meg kenyeret, hogy csak úgy húzódott bele a vékony karja szegénynek... Ám porfelhő vágódott akkor fel a falu felől, süvöltő hang ugrott a csöndbe s az úton már fel is tűnt a nagy fekete autó, amint jött szökkenve, ezüst orrával és a napban csillogó üvegtáblával. A gyerek elugrott oldalra, de a fekete sárhányó elkapta és csak annyit kiáltott:

— Jajj!...

S már röpült is a kötőrő fia, be az árokba, a köcsög is vágódott neki a partnak s széttörött egy csattanással... Az autó meghördült, sikkantva csúszott egy hosszút s megállt. A motor járt dörmölvé, valaki felállt a kormány mellől s az árok felé hajolt, aztán kiáltott valamit, visszazuhan az ülésre és kapcsolt... Az autó nekilendült az útnak.

A próbacsendőr szaladva jött az ösvényen, kiugrott az árnyékból egyenest az útközepére s felvágta fehérkesztyűs tenyerét:

— Állj!

Fék. A fekete kocsi torpan, a motor elhallgat. Csönd.

— Tessék kiszállni!

Aztán mégegyszer. Keményebben:

— Tessék kiszállni!

Két alak lép le a hágsóról, fehér porköpenyben. Az egyik porköpenyes: hölgy; szőke, vékony szemöldökű. A másik: férfi; testes, zömök, a szája szélét nedvesíti, arca sápadt. Nyugodt.

— Kérem — mondja és széttárja a karját, — én igazán... Nem tudom, látta-e?

— Láttam, — mondja a próbacsendőr — előbb a gyerek...

A gyerek az árokban. Mozdulatlan. Csak a karján van egy véres horzsolás s abból vér folyik a fiatal fűre. Tiszta kendővel elkötözi, de a gyerek csak fekszik a földön s nem mozdul. Karja úgy hull vissza, mint a fa.

— Valami a belsejében — mondja a próbacsendőr — valami szakadás... Orvoshoz.

A porköpenyes férfi a földet nézi:

— Kérem, — szól halkán és látszik, hogy nem tudja hogy szölitani a fehérkesztyűs katonát, — kérem, vitéz úr... Nekem az egész dolog roppant kellemetlen volna... a hajtási engedélyem... az eljárás... az ujságok is... A művésznő érdekei kívánják a legkevésbé...

A szőke hölgy felé int, aki megmutatja tökéletes fogsorát és bólint, hogy igen az ő érdekei kívánják legkevésbé, hogy az ujságok...

— Kérem, vitéz úr, — mondja újra a porköpenyes — a gyereknek talán nincs komolyabb baja... Maga itt találta az úton, ugyebár... Nekem másfél óra múlva feltétlenül Pesten kell lennem... Maga kerít valami kocsit a tanyákról és beküldi a gyereket a faluba... Magának igazán nem kötelessége látni, hogy történt ez az... az izé... Ha magam mögött hagyhatnám ezt az egész ügyet, az nekem igazán megérne... mit mondjak...

Kutatva néz a fehérkesztyűsre, aztán gyorsan, mint valami merész üzletnél, kilöki magából a számot:

— ... megérne nekem száz pengőt...

A próbacsendőrrel forogni kezd a határ... Fo-

rognak a messzi tanyák, a szántások, az eperfás út s minden... Valahol a láthatár alján, mintha óriási nagyra növe látná a kötőre ember arcát; a homlokára tolt madzagos védőszemüveg alól néz feléje, porosan, csapzott bajuszával, összehúzott szemmel... Száz pengő... Ennyit ér a kötőre fia... A szőke hölgy mosolyog, mert ő tudja, hogy így kellett volna kezdeni... Mert a pénz!... A szőke hölgy mosolyog.

A próbacsendőr meg azt mondja:

— Kérem a hajtási igazolványt!...

Mire a porköpenyes úr sötéten:

— Micsoda jögon?..

— Én csendőr vagyok!...

Mutatja az igazolványt, melyben igenis egy egész kerület bizonyítja, hogy aki ezt felmutatja, az a magyar királyi csendőrség tagja: Pál István II. próbacsendőr.

A porköpenyes átadja a papírjait és csak annyit mond:

— Nna...

Mikor már feltették a gyereket a hátsó ülésre, még egyszer szól és ráncokba fut az idegen arca:

— Ötszáz... Orvosi költségekre, satöbbi...

— Tessék felszállni!... A faluba megyünk. Elsőbb az orvoshoz... Majd tessék a kikérdezésnél beszélni...

— Hát jó, majd a kikérdezésnél... Mondja már?!...

Erőltetve nevet a hölgy felé. A hölgy nem mosolyog a szép fogsorával. UI a hátsó ülésen, mellette a gyerek, a kötőre fia fekszik s arca fehér... A lába előtt a ruhába kötött köcsög, terten... Ma nem ebédel a kötőre.

S már rohan az autó, visszafelé, a falunak. Szél vág a próbás arcába, amint ül az ezüstorrú kocsikakján, a selyem porköpeny mellett. És néz a próbacsendőr maga elé.

Mi volt?... Ütrendészeti kihá... Vagyis, de-hogy: gondatlanságból okozott emberölés... Illet-

ve... hm. És száz pengő: ez a vitéz úrnak szolt... És ötszáz pengő másodsor: ez neki, a csendőrnék, meg a testületnek, a kakastollasnak, a pozsonyi kerületnek, a havasi őrsöknek, a február tizennegyedikének, a multnak és a mai napnak: Pál István kettőnek és a Járás úrnak.

Ez vesztegetés... Vagy mivé is minősül?... Kísérlet... És a helyszín... El kellett volna fogni a porköpenyest!... Elővezetendő... A zöld könyv és a büntetőtörvény, az apróbetűs, a vastag... Tettekapás esete forog fenn... Háromszáztizenkét pont és negyvenötödik paragrafus... Pont, paragrafus és lábjegyzet... Nem jó volt az egész... Szekunda?

Az út, a vén országút, a mezők s rétek és dülök a messzi erdő, a nyárfák a faluvégen s a föld, a föld, melyre lehullott a kötőri fiának vére, az iskola szolt feléje a szélben:

— Jeles.

A fekete autó zökkenet csendesen s megállt az orvoslak előtt.

AZ ISMERETLEN FRONT

Egy este holtan találták a báró kulcsárját az országút árkában.

Ugy volt, hogy délutánra várták haza kocsival Kulárol, ahol a malacok árát vette be két rác kupapectől. Oreg délután volt már, de a kulcsár csak nem jött, pedig a nap már eltűnt a zsellérházak mögött és nyugtalanság költözött az emberek szívébe, mert háromszáz forintot kellett fizetni a két rácnak a malacokért.

Mikor pedig estig is hiába várták, akkor elindultak a kulai úton a zsellérek és belső cselédek, hogy eléje menjenek, mert gondolták, hogy mégis valami baja esett.

Először a két lovat, meg a kocsit találták meg. Szemkőzt jöttek az úton, tépett istránggal, nyakuk közé dobott gyeplővel. A kocsi üres, a kulcsár sehol, csak a báránysapkája feküdt a kocsi fenekén s ragadós vérfoltok voltak a sapkán. Akkor megindultak az emberek az út két oldalán s lámpással világítottak az árokba. Meg is találták az akácserdő szegleténél a kulcsárgazdát: ott feküdt az árokparton. Réemelték a lámpást s látták, hogy a feje szét van verve s fekete verbe van takarva az arca. Álltak körülötte az emberek megrettenve, csönd volt az úton és a nagy pusztaságon, csak az akácok felett járt az esti szél.

Másnap kijött a városból Szimonics, a pandúrok vicehadnagya, hét öreg pandúrral s meg is fogtak mindjárt egy Fábíán Jani nevű szegény zsellérembert, hogy az oltotta volna el a kulcsárgazda életét, senki más, mert egymaga hiányzott a majorból akkor este. Megesküdött a szegény zsellérember a szegedi Máriára, hogy ne segítse többé, hanem a kis dinnyeföldjét csőszködte az éjjel, mert igen lopják, de Szimonics csak villantott egyet a fekete szemével és rávert a nádipálcájával a rézgombos rajthuzlijára:

— Majd kiderül a vallatásnál, — mondta s elvitte Fábían Janit kötélrefűzve a városba, egyenesen a vármegyeházára, ahol a pandúrok szállása volt.

Megvallatták a pandúrok keményen Fábían Janit, vallott is, de a szegedi tábla előtt megint csak tagadott, azt mondta, vizes kötéllal verték a perzekutorok, meg puskavesszővel törte az ujját a vicehadnagy, hát azért vette magára a vétket.

De azért csak a fejére olvastak tizenöt esztendőt, mert sok minden szóllott ellene s nem volt élő lélek, aki hitet tudott volna tenni mellette, hogy valóban a dinnyeföldön aludt az éjszaka.

Jajgatott a zsellérember, mikor rámondták a büntetést, földhözverte magát s kiáltozott, hogy mi lesz a családjával. Fiatal felesége volt, meg egy kétéves kisgyereke, egy kicsiny, kócos, kövér gyerekecske, nem is fiú, de lány, de igen szerethette, mert egyre a nevét kiabálta, míg vitték a szolgák a hosszú folyóson, hogy becsukják a Várba a többi zsványok és bitangok közé.

Az emberek azt mondták, megérdemelte, mert a kulcsárgazda után is maradt négy árva.

Másfél esztendőre, hogy megölték a kulcsárt, megjöttek a faluba a király kakastollasai. A jó Isten tudja, honnan jöttek, úgy mondták, Erdélyből, Magyarok voltak mind, de nem idevalósiak, mint a városi pandúrok. Nem idegenek, de ismeretlenek. Hatan voltak, nagy erős, emberek, sötét ruhába jártak, sötét kalapjuk volt, sötét tollakkal, a kardjuk markolata meg rézből volt s csillogott, mintha aranyból verték volna. Mások voltak, mint a pandúrok, fiatalabbak és mégis komorabbak, emberesebbek, még a járásuk is nehezebb volt és a hangjuk szinte mélyebb. A pandúrok szilvakék dolmányt hordtak, a rajthuzlijuk szürke szarvasbőrből volt, fehér lószőrforogó lengett a kalapjuk mellett és magas csizmasarkukon sarkantyú csilin-

gelt s volt, aki keresztbe áthajtott piros kendőt kötött a kardszija fölé, mint egy lovas betyár. Kényesen jártak s ha rojtos is volt a dolmányuk ujsa s nadrágjuk szegélyén szakadozva fityegtek a rézgombok, azért úgy rakosgatták egymás elé a foltos csizmaikat, könnyedén és pipiskedve, mint öreg megyei gavallérok. Híres, jó táncosok voltak, pipát se tudott senki olyan szép gyengebarna színre kiszivni, mint egy öregpandúr és jobban tudtak adomázni, mint a vicispán. Virtus is volt bennük, de a szigoruk mögött mindig ült valami ravasz hunyorgás, hogy azért a kis lénungért és évi egy pár csizma, egy vég kékposztó megyei kommencióért még nem vetjük kockára az életünket... Ezek a fekete tollasok, ezek újak. Nem ilyen nyalkák és nem ilyen rongyosok. Hüvösek és tiszták, az erdélyi hegyek hideg levegőjét hozták magukkal, bolthajtásos öreg kaszárnyák rendjét. Katonák voltak, nem verbunkós huszárok és akkor is járták a határt, ha nem kergették a lopókat és akkor is be mentek a magányos tanyákra, ha nem szalajtottak értük.

— Jó estét, — köszöntek egy kora estén, mikor először mentek be a Görög-tanyára, ami ott feküdt a fonói akácos mögött — jó estét! Kend a Görög úr tanyása?

Egy ember állt az istállóajtóban, villa a kezében. Letette a villát s elébük ment.

— Én, — mondta. Közepes korú, feketebajuszos ember, a szeme tiszta. a hangja nyugodt, — tán hajtának valakit?...

— Senkit, — mondták a feketetollasok.

Ketten voltak a tollasok. Leültek egy felfordított talicskára az udvaron, mintha otthon volnának.

— Mi ujság? — kérdezte az egyik, amelyiknek több csillagja volt. Pipát tömött.

— Sok az eső.

— Már sok.

Hallgattak. A sokcsillagos a szájába vette a

pipát, a tanyás leakasztotta az istállóajtóról az olajos lámpást, szalmaszálat csavart, meggyújtotta s rátette a lángot a pipára.

— Köszönöm, — mondta a tollas és felnézett a tanyásra, — mindig így reszket a keze?...

— Hogy?...

— Mint most.

A tanyás eldobta a szalmacsóvácskát s ráta-posott a papucsával.

— Nem reszket...

Az meg nem szólt semmit, csak pipázott.

— Jó kis tanya ez, — mondta aztán s körül-nézett — mióta van benne?...

— Nagyboldogasszonykor lesz két éve.

— Hát azelőtt?

— A báró majorjában voltam.

— A Klotild-majorban?

— Ott.

— Ott volt az eset a kulcsárral?

— Ott.

S csendesen mondja:

— Én már nem voltam akkor a Klotildban...

A feketetollas ránéz.

— Mért ment el?

— Jobb itt.

— Hát jobb...

A két tollas feláll és szedelőzködnek.

— Na, jóéccakát!

— Isten áldja.

Néz utánuk, míg csak látja őket. Az akácsonál eltűnnek a sötétben.

Harmadnap megint ott voltak. A sokcsillagos jött, de most egy másik tollas volt vele, egy igen fiatal. A földek felől jöttek s megálltak a tanya előtt.

— Látom, bevetette már, — kezdte az öregebbik.

— Be.

— Most már jöhetne a jó idő rá.

— Az.

Továbbmentek, de a sokcsillagos megállt egyszerre s azt kérdi gyorsan:

— Oszt, mondja csak, milyen ember volt az a kulcsár?

— Melyik kulcsár?

— A báróé.

— Á, jó ember volt az, kérem...

— Verekedős?

— Nem bántott az senkit a világon. Jó ember volt.

— Kendet se bántotta?

— Ujjal se.

A sokcsillagos hallgatott, aztán rántott egyet a puszkaszíjon s azt mondta:

— Hazudik kend. Úrnapján lesz két esztendeje, hogy megverte kendet. Okörhajtó ostorral. igaz?...

— Igaz.

A sokcsillagos meg furcsán nevetett és elment. Vissza se nézett. A tanyás meg ment befelé a házba s ahogy ment, érezte, hogy lepi el a verejték a homlokát. Tudta, hogy valami baj történt, de nem tudta, hogy mi. A pandúrokhoz értett, de ezek a tollasok úgy álltak szemközt vele, mint egy ismeretlen front. Mit akarnak?

Aztán már minden héten arra járt a sokcsillagos. Csak beszólt, aztán mentek tovább. A kulcsárt soha többé nem emlegette.

Egyszer azt mondta, amikor pihent az udvaron:

— A laktanyának átal lakik a faluban egy szegényasszony. Az anyjánál lakik, az ura meg Szegedélybe van. Fábiánnénak hívják. Ismeri?

— Ösmerem.

— Van egy olyan háromesztendős kislánya. Láttá mán?

— Azt nem.

— Szép kislány nagyon.

A tanyás összegömbörödött, mint a sünkutya s

várta a támadást, de a feketetollas nem mondott többet.

Máskor meg az akácok szélén találkoztak. A tanyás a tengeri felől jött, a sokcsillagos meg az útarok partján ült.

— Ismeri ezt a virágot? — kérdezte s megrúgott a csizmájával egy olyan árki virágot, kis semmi virág volt, gömbölyű és fehér, mint egy lapdácska. — Ezt úgy hívják nálunk Erdélyben az oláh pásztorok, hogy vér-virág, mert ha olyan ember ér hozzá, akihez vér tapad, akkor pirossá válik rögtön...

Hirtelen leszakította és a tanyás felé dobta.

Az úgy ugrott félre előle, mintha bomba szálana feléje.

A sokcsillagos megint azzal a rekedt, furcsa nevetéssel nevetett. Felállt és felvette a puskáját, ami ott feküdt mellette a fűben.

— Ölt már embert kend?

— Öltem.

Fényes dél volt, csönd volt az úton és a nagy mezőn, csak az akácok felett járt a szél. A sokcsillagos arca megfeszült:

— Mikor?

— Régen. Boszniában. Katonakoromban.

— Aha...

Nem mutatta meg az arca a csalódást, csak köszönt, intett a fiatalabbnak, aki ott állt a háta mögött s elballagtak az úton Kula felé.

A tanyás megérezte, hogy nem lehet ezt birni sokáig. Már ott volt, hogy mikor látta a mezőn lengeni messze a két fekete tollat, elment a tanyáról. A mezei úton csak nyugodtan ment, tempósan tanyaiasan, de mikor a vágáshoz ért, nekiiramodott s futott, futott egészen az Agyagosig, ahol Görög úr másik tagja volt. Leült a föld végére, semmit se dolgozott, csak nézett maga elé...

Egyszer, mikor az Agyagosra is utánajött a sokcsillagos, föltette magában, hogy nem ijed meg. Ő kezdte:

— Mert azért — mondta a sokcsillagosnak — nem az az erős, aki veri, hanem aki bírja...

— Az hát.

— Mikor volt a gádi póstarablás, négy éve, akkor engem is befogott Szimonics...

S mert látta, hogy a feketetollasnak a pillája se moccan a híres csendbiztos nevére, megkérdezte:

— Tudja, örsvezető úr, ki volt a Szimonics?

— Pandúr volt.

— Az. Nagy pandúr! Fekete ember volt, bunyevác ember. Mikor az kirúgta maga alól a széket s felkapta az asztról a bikacseket, egy nagyot ordított, akkor még Bába Mihály is vallott... Hát vallatott engem is a Szimonics két álló óráig, de mikor vége volt a vallatásnak, csak azt mondta: no, a fene egyen meg, ebbe se te fáradtál bele, de én...

Az örsvezető meg nem szólt sokáig, csak cibálta a bajuszát s oldalról nézett rá.

— Én nem verem meg senkit, — mondta aztán csöndesen.

Elment. Egy hétig nem látta a tanyás. Már örült s a levegőt is bátrabban szedte s néha már füttyögve járt a tanya körül.

Egy kora este — pünkösd előtt való szombat volt, a csillagok akkor kezdtek gyulladni — aprófát hasogatott a fedett szín alatt éppen, mikor megmozdult valaki az egyik akácoszlop mellett s kilépett a szín árnyékából az örsvezető.

— Jó estét.

Egyedül volt, nem tollaskalap volt a fején, csak egy könnyű sapka, az oldalán meg a réznyelű kard. Olyan halkán jött át az udvaron, hogy meg sem hallotta, de az is lehet, hogy hátul ugrott be a sövénynél.

A tanyásnak megrándult az arca:

— Mit kutat itt, mongya!...

— Semmit, — mondta a másik — semmit. Itt

jártam az Agyagoson túl, a Nepomuk tanyáján, az örs hasznóföldje miatt, gondoltam, benézek...

Egészen halkán beszélt, de a félsötéttségben is jól látszott, hogy csillog gúnyosan a szeme.

— Úgyis régen láttam már kendet, igaz?...

Leült egy kukoricászsákra, még hosszú lábait is keresztbeapta.

A tanyás csak szusszantott, mint az öklelésre menő bika s rácsúszott a tenyere a fejsze nyelire, ami ott állt fokával a tőkébe csapva. De a sokcsillagos kinyújtotta a karját s úgy vette ki a kezéből a fejszenyelet, mint egy kisgyerekéből.

— Jó fejsze, — tapogatta az élit — ez is jó fejsze. De volt kendnek egy igen jó kis kézifejszéje, amit három éve csinált a Klotild-majorban még az uradalmi kovács. Az hun van?

A tanyás nem szólt egy szót se. Az örsvezető hátra intett a fejével, ahol a kútgém nyúlt fel a csillagok felé:

— Az rég ott van, mi? A kútban...

Most se szólt a tanyás, csak szedte a lélegzetét nehezen.

Az örsvezető hátratette a fejszés kezét s járt fel s alá a színben, mint aki gondolkozik.

— Tudja, azon töprenkedtem, — mondta könnyedén s hirtelen megállt a kocsi előtt, ami oda volt tolva a szín alá — azon töprenkedtem, ha, mondjuk, megy a kocsi az úton... Ilyen este van, mint most... Na már most: hogy ugrik be az ember a saraglyánál, ha egy ilyen fejsze van a kezében? Csak így!

Felgombolt egy gombot a zubbonya elején s bedugta a fejszenyelet a kebelébe. Aztán megkapta hirtelen a saraglya szélit s felugrott a kocsi siba. Szikár testével olyan könnyen ugrott, mint a macska.

— Csak így, — mondta megint a kocsi tetején — az út jó száraz, a kocsi zörög, nem lehet azt hallani... Akkor kiveszi az ember a fejszét, nem az élire fordítja, de a butábbik végire, hogy szédítsen

az ütés... Akkor aztán, zuhé, oda egyet a kocsi fejire.

S előrelendült a fejsze a kezében, a fényes vas átcsillant a homályon.

A tanyás előrejött két lépést. Nehezen járt, mint a szélérte öregemberek; megfogta a kocsi oldalát a két kezével, mintha támaszkodnék s azt mondta nagyon fáradtan:

— Örsvezető úr, az egy élő Istenre esküszöm, nem én öltem meg a báró kulcsárját...

A sokcsillagos kezében megállt a fejsze. Aztán leugrott a szekérről.

— Egy szóval sem mondtam...

Egy gyöngye ütéssel bevágta a fejszét a tőkébe s elment.

Másnap pünkösdvasárnap volt, akkor jött vissza a sokcsillagos. Délelőtt jött. A tanyás a ház küszöbén ült s olyan volt, mintha két kő között törték volna egész éjszaka.

— Mért engedte el a kutyat? — kérdezte az örsvezető s benézett az üres kutyaólbá.

— Hadd menjen...

— S a láncot is elvitte?...

A tanyásnak már ideje se volt felelni, mert az örsvezető már meglátta a láncot, amire a kutyat kötik ki, míg megszokik a tanyán. A szín alatt hevert a lánc, egyik végire hosszú kötél volt kötve, másik végire egy kéményhorog...

A tanyás mintha fel akart volna állni, de aztán visszahuppant a küszöbre s akkor se emelte fel a fejét, mikor az örsvezető csörfenne dobta a lába elé a láncot.

— Ezzel akarta a kútból kivenni a fejszét?...

A tanyás a papucsá orrát nézte s azt mondta csendesesen:

— Ezzel...

— Azt a fejszét, amivel szétverte az ákácsonál a kulcsár fejét?...

— Azt...

— Nem tudta kivenni?

— Nem is próbáltam, csak a láncot kötöttem össze. Akartam, de mindig attul féltem, hogy les rám a sövény mögül, vagy valahunnan...

Leejtette a két kezét, hogy ujjai az udvar porát érintették.

— Majd kiveszi az őrsvezető úr — mondta — s majd leteszi Szegedélybe a bíró asztalára...

Szava mélyről jött, mintha a kútból beszélne.

Aznap délután megint látta a kövér és kócos kislányt. Az útszélén játszott, szemközt a laktanyával. Az őrsvezető megállt előtte...

— Mit csinálsz itt, te?

— Játsszok...

— Megládd, elgázol egyszer egy kocsit itt az úton...

— Nem gázol...

— Ugy-e, a Fábián Jani kislánya vagy?

— Az.

Lehajolt a gyerekekhez és lesímitotta a haját:

— Hazajön ám apád Szegedélyből...

És sokáig tartotta vastag tenyerét a gyerek borzas fején.